

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مرکز تهران غرب
بخش علوم اجتماعی
گروه علمی جغرافیا
پایان نامه

« برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد »

رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری

**ساماندهی استقرار مراکز آموزشی در حوزه نفوذ شهرها
(مورد مطالعه : شهر تکاب)**

بهنام ولی پور

استاد راهنما : دکتر اسماعیل شیعه

استاد مشاور: دکتر علی نصیری

بهمن ماه ۱۳۹۰

تقدیم به

مادرو پدر بزرگوارم
سرکار خانم پری مختاری و جناب آقای سیف الله ولی پور
تقدیم به همسرم پروانه
تقدیم به آنانکه مهر بی پایانشان بامن است
و وجودم ، گرم از محبت آنهاست
تقدیم به همه آنانکه که زندگی رادر لذت آموختن جستجو
میکنند

تقدیم به شما که این پایان نامه را مطالعه می کنید

سپاس :

کبرتن من زبان شود هر مویی یک شکر تو از هزار نتوانم کرد

از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر اسماعیل شیعه که زحمت راهنمایی این پایان نامه را برعهده داشته و همواره با شکیبایی تمام نارسایی ها و ناتوانیهای من را تاب آورده اند کمال سپاسگذاری را دارم امیدوارم توانسته باشم قطره ای از دانش ایشان را کسب نمایم .

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر علی نصیری که مشاوره پایان نامه را برعهده گرفته اند بسیار پاسگذارم و امیدوارم این پایان نامه توانسته باشد اندکی از زحمات و بزرگواری ایشانرا پاسخگو باشد.

همچنین از استاد صبورم جناب آقای دکتر سید مهدی موسی کاظمی، که داوری این پایان نامه را به عهده داشته اند و صبورانه ایرادات اینجانب را گوشزد نموده اند کمال تشکر را دارم.

چکیده :

در سالها و دهه های اخیر مآشاهد افزایش جمعیت شهری و غلبه آن بر جمعیت روستا نشین هستیم که یکی از دلایل افزایش جمعیت مهاجرت روستا- شهری است. یکی از دلایل مهاجرت در کشور مامی تواند دسترسی بهتر به خدمات باشد. توزیع و پراکنش صحیح خدمات در سطح منطقه می تواند بخشی از مهاجرت روستا شهری را کنترل نماید. امروزه نقش و اهمیت سیستمهای اطلاعات جغرافیایی در برنامه ریزیها برهیچ کسی پوشیده نیست تحقیق حاضر توزیع و پراکنش فضایی مراکز آموزشی را درحوزه نفوذ بررسی و ارزیابی نموده و در نهایت با ارائه پیشنهاداتی به ساماندهی این مراکز پردازد.

استقرار نامناسب فضاهای آموزشی، به کارگیری روش های علمی را در استقرار منطقی و مناسب این مکان ها امری ضروری و اجتناب ناپذیر کرده است.

قلمرو زمانی تحقیق سال ۱۳۸۹ می باشد و روش پژوهش در این تحقیق تحلیلی - توصیفی می باشد که در سطح ۱۰۹ مرکز آموزش ابتدایی و راهنمایی و دبیرستانی واقع در ۱۰۴ روستای شهرستان انجام گرفته است.

یافته های تحقیق نشان می دهد که فضاهای آموزشی واقع در مناطق روستایی شهرستان تکاب در هر سه مقطع به ویژه در مراکز دبیرستان از نظر اصول مکان یابی در شرایط مناسبی نیستند. با توجه به تجزیه و تحلیل های انجام شده در محیط GIS در قالب سه نقشه، مدل پیشنهادی جهت استقرار مراکز آموزشی در سه مقطع ابتدایی و راهنمایی و دبیرستان، ارائه گردید.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
فصل اول	۳
مقدمه:.....	۴
۱-۱ بیان مسأله:.....	۴
۲-۱ پیشینه تحقیق :.....	۵
۳-۱ سوالات تحقیق :.....	۷
۴-۱ اهمیت موضوع تحقیق :.....	۷
۵-۱ علت و ضرورت انتخاب موضوع تحقیق :.....	۷
۶-۱ اهداف تحقیق :.....	۸
۷-۱ پیش فرض های تحقیق :.....	۹
۸-۱ روش تحقیق :.....	۹
۸-۱-۱ روش ها و ابزار گردآوری اطلاعات:.....	۹
۸-۱-۲ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات :.....	۱۱
۹-۱ کاربردهای تحقیق :.....	۱۱
۱۰-۱ استفاده کنندگان از تحقیق :.....	۱۱
۱۱-۱ قلمرو مکانی و زمانی تحقیق:.....	۱۲
۱۲-۱ مشکلات تحقیق :.....	۱۲
فصل دوم	۱۴
مقدمه:.....	۱۵
۱-۲ تعاریف و مفاهیم کاربردی:.....	۱۵
۱-۱-۲ تعریف برنامه ریزی.....	۱۶
۲-۲ ارزیابی دیدگاههای برنامه ریزی شهری و منطقه ای.....	۱۶
۲-۲-۱ اهمیت مطالعات مجتمع های زیستی کوچک در حوزه منطقه ای :.....	۱۷
۲-۲-۲ اهمیت و ضرورت برنامه ریزی ناحیه ای:.....	۱۸
۲-۲-۳ هدف از توسعه:.....	۱۸

- ۴-۲-۲ آموزش و پرورش و توسعه :..... ۱۹
- ۵-۲-۲ تأثیر آموزش و پرورش بر رشد اقتصادی:..... ۱۹
- ۶-۲-۲ جایگاه مراکز خدمات منطقه ای در توسعه منطقه ای :..... ۱۹
- ۷-۲-۲ ارتباط مهاجرت و خدمات آموزشی رفاهی:..... ۲۱
- ۸-۲-۲ اهمیت بررسی وضع موجود و پراکنش جمعیت لازم التعلیم:..... ۲۱
- ۹-۲-۲ ساماندهی، معنا و مفهوم:..... ۲۱
- ۱۰-۲-۲ تبیین ساماندهی مراکز آموزشی:..... ۲۲
- ۱۱-۲-۲ رابطه نظریه سیستمی و ساماندهی مراکز آموزشی:..... ۲۲
- ۱۲-۲-۲ سطوح ساماندهی فضاها :..... ۲۳
- ۱-۳-۲ اهمیت مکان یابی :..... ۲۴
- ۲-۳-۲ معیارها و ضوابط مکانیابی مراکز آموزشی:..... ۲۵
- ۱-۲-۳-۲ سازگاری :..... ۲۶
- کاربری آموزشی و آلودگی صوتی:..... ۲۷
- آلودگی هوا و کاربری آموزشی:..... ۲۷
- آلودگی محیطی و کاربری آموزشی:..... ۲۷
- آلودگی بصری و کاربری آموزشی:..... ۲۸
- سازگاری کاربری آموزشی با سایر کاربریهای همجوار:..... ۲۸
- کاربری آموزش و کاربری مسکونی :..... ۲۸
- کاربری آموزشی و فرهنگی :..... ۲۸
- کاربری آموزشی و بهداشتی:..... ۲۸
- کاربری آموزشی و تجاری :..... ۲۹
- کاربری آموزشی و فضای سبز:..... ۲۹
- کاربری آموزشی و شبکه ارتباطی حمل و نقل:..... ۲۹
- کاربری آموزشی و تاسیسات و تجهیزات شهری و (روستایی):..... ۲۹
- ۲-۲-۳-۲ مطلوبیت:..... ۲۹
- ویژگیهای اقلیمی و محیطی:..... ۳۰
- باد :..... ۳۰
- تابش آفتاب :..... ۳۱

سیل:	۳۲
زلزله و تکتونیک:	۳۲
ریزش کوه و بهمن:	۳۲
مکان یابی فضاهای آموزشی با توجه به توپوگرافی:	۳۳
مکان یابی فضاهای آموزشی و شعاع دسترسی:	۳۳
دسترسی پیاده:	۳۳
دسترسی سواره:	۳۴
ظرفیت ۳-۲-۳-۲:	۳۵
۴-۲ مدل ارزیابی مکان گزینی فضاهای آموزشی:	۳۵
۵-۲ مدل‌های سطح بندی سکونتگاهها و تعیین مکان بهینه مراکز خدماتی:	۳۷
۶-۲ فرآیند سنجش سطح بندی سکونتگاهها:	۳۷
۷-۲ نقش و جایگاه GIS در برنامه ریزی مراکز خدماتی (آموزشی) و کاربرد آن در مدلسازی:	۳۸
۸-۲ مفهوم مدل:	۳۹
جمع بندی:	۴۰
فصل سوم	۴۱
مقدمه:	۴۲
۱-۳ اهمیت مطالعات منطقه ای در بررسی وضع موجود:	۴۲
۲-۳ شناخت حوزه نفوذ و محدوده آن:	۴۳
۳-۳ موقعیت جغرافیایی و تقسیمات سیاسی استان آذربایجان غربی:	۴۳
۴-۳ جغرافیای طبیعی استان آذربایجان غربی:	۴۴
۵-۳ جغرافیای انسانی استان آذربایجان غربی:	۴۴
۶-۳ جغرافیای سیاسی استان آذربایجان غربی:	۴۴
۷-۳ موقعیت جغرافیایی شهرستان تکاب:	۴۵
۸-۳ تقسیمات اداری - سیاسی شهرستان تکاب:	۴۵
۹-۳ خصوصیات اجتماعی و جمعیتی:	۵۱
۱۰-۳ ویژگیهای جمعیتی شهرستان تکاب:	۵۱
۱-۱۰-۳ تغییر و تحولات جمعیت:	۵۴
۲-۱۰-۳ حرکات و جابجایی جمعیت:	۵۵

۵۶ ۳-۱۰-۳ نسبت جنسی:
۵۷ ۴-۱۰-۳ ویژگی های فرهنگی و قومی:
۵۷ ۱۱-۳ تکوین تاریخی تکاب:
۶۲ ۱۲-۳ نقش اقتصادی شهرستان تکاب:
۶۷ الف) نقش کشاورزی:
۶۷ ب) نقش صنعتی:
۶۷ ج) نقش خدماتی:
۶۸ ۱۳-۳ شرایط محیطی:
۶۸ ۱-۱۳-۳ آب و هوا:
۶۹ ۲-۱۳-۳ توپوگرافی و ناهمواریها:
۷۰ ۱۴-۳ ارزیابی کمی وضع موجود واحدهای آموزشی:
۷۰ ۱-۱۴-۳ شناخت حوزه نفوذ آموزشی:
۷۰ مقطع ابتدایی:
۷۱ مقطع راهنمایی:
۷۱ کارو دانش:
۷۱ متوسطه:
۷۱ پیش دانشگاهی:
۸۴ جمع بندی:
۸۵ فصل چهارم
۸۶ مقدمه:
۸۶ ۱-۴ روش گردآوری اطلاعات:
۸۷ ۱-۱-۴ روش تهیه نقشه مینا با استفاده از Google Earth:
۸۸ ۲-۱-۴ انواع اطلاعات و آمار استفاده شده:
۸۹ ۲-۴ ابزارهای جمع آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات:
۸۹ ۳-۴ ویژگیهای ممتاز سیستم اطلاعات جغرافیایی در پژوهش:
۹۰ ۴-۴ کاربرد GIS در مدیریت و ساماندهی مراکز آموزشی:
۹۱ جمع بندی:

۹۲	فصل پنجم
۹۳	مقدمه:
۹۳	۱-۵ آسیب شناسی ساماندهی مراکز آموزشی :.....
۹۳	۱-۱-۵ تحلیل آسیب شناسی مراکز ابتدایی دخترانه و پسرانه در حوزه نفوذ شهر تکاب:.....
۹۴	۱-۲-۵ تحلیل آسیب شناسی مراکز راهنمایی دخترانه و پسرانه:.....
۹۵	۱-۳-۵ تحلیل آسیب شناسی مراکز دبیرستان دخترانه و پسرانه:.....
۹۶	۲-۵ آزمون فرضیات:.....
۹۶	۲-۱-۵ نتایج حاصل از بررسی فرضیات پژوهش:.....
۹۶	۳-۵ پیشنهادات:.....
۹۹	۳-۱-۵ الگوی پیشنهادی مراکز ابتدایی :.....
۱۰۰	۳-۲-۵ الگوی پیشنهادی مراکز راهنمایی:.....
۱۰۱	۳-۳-۵ الگوی پیشنهادی مراکز دبیرستان.....
۱۰۲	۴-۵ پیشنهاد به دیگران:.....

فهرست جداول

- (جدول ۱-۳) سطح بندی جمعیتی شهرستان تکاب..... ۵۱
- (جدول ۲-۳) طبقات جمعیتی حوزه نفوذ شهر تکاب..... ۵۳
- (جدول ۳-۳) آمار تغییر و تحولات جمعیتی تکاب از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵..... ۵۴
- (جدول ۴-۳) نسبت جمعیتی شهر تکاب سال ۱۳۷۵-۱۳۸۵..... ۵۷
- (جدول ۵-۳) جمعیت ۶ ساله و بیشتر شهرستان تکاب بر حسب وضعیت سواد ۱۳۸۵..... ۵۸
- (جدول ۶-۳) وضعیت تحصیلی جمعیت بالای شش سال تکاب ۱۳۸۵..... ۵۸
- (جدول ۷-۳) وضع موجود مراکز آموزشی حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۷۱

فهرست نمودارها

- نمودار (۱-۲) معیارها و ضوابط مکان یابی مراکز آموزشی..... ۲۶
- نمودار (۲-۲) چهارچوب بررسی و مکان یابی مراکز آموزشی..... ۳۶
- نمودار (۱-۳) فراوانی طبقات جمعیتی حوزه نفوذ شهر تکاب..... ۵۳
- نمودار (۲-۳) نمودار تحولات جمعیت شهری و روستایی از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵..... ۵۵
- نمودار (۳-۳) هرم سنی جمعیت شهری شهرستان تکاب..... ۵۹
- نمودار (۴-۳) هرم سنی جمعیت شهر و روستا(شهرستان) تکاب..... ۶۰
- نمودار (۵-۳) هرم سنی جمعیت روستایی شهرستان تکاب..... ۶۱
- نمودار (۶-۳) فراوانی مراکز آموزشی برحسب مقطع و جنس..... ۷۲
- نمودار (۷-۳) فراوانی مراکز آموزشی برحسب مقطع..... ۷۲
- نمودار (۱-۴) فلوچارت مراحل انجام تحقیق..... ۹۱

فهرست نقشه ها

- نقشه (۱-۳) موقعیت شهرستان تکاب ۴۸
- نقشه (۲-۳) راههای منطقه تکاب..... ۴۹
- نقشه (۳-۳) موقعیت مراکز جمعیتی سال ۱۳۸۹..... ۵۰
- نقشه (۴-۳) توزیع کل مراکز ابتدایی در حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۵۱
- نقشه (۵-۳) توزیع مدارس پسرانه ابتدایی در حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۷۶
- نقشه (۶-۳) توزیع مدارس ابتدایی دخترانه در حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۷۷
- نقشه (۷-۳) توزیع مدارس ابتدایی مختلط در حوزه نفوذ شهر تکاب در سال ۱۳۸۹..... ۷۸
- نقشه (۸-۳) توزیع مدارس راهنمایی دخترانه در حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۷۹
- نقشه (۹-۳) توزیع مدارس راهنمایی پسرانه در حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۸۰
- نقشه (۱۰-۳) توزیع مدارس راهنمایی مختلط در حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۸۱
- نقشه (۱۱-۳) توزیع مدارس متوسطه پسرانه حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۸۲
- نقشه (۱۲-۳) توزیع مدارس متوسطه دخترانه در حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۸۳
- نقشه (۱۳-۳) توزیع مراکز پیش دانشگاهی دخترانه در حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۸۴
- نقشه (۱۴-۳) توزیع مراکز کارو دانش دخترانه در حوزه نفوذ شهر تکاب سال ۱۳۸۹..... ۸۵
- نقشه (۱-۵) نقشه پیشنهادی توزیع مراکز ابتدایی..... ۱۰۲
- نقشه (۲-۵) نقشه پیشنهادی مراکز راهنمایی..... ۱۰۳
- نقشه (۳-۵) نقشه پیشنهادی مراکز دبیرستان..... ۱۰۴

فهرست تصاویر

- تصویر (۱-۳) عکس ماهواره ای تکاب سال ۱۳۹۰..... ۴۷

پیشگفتار :

به دلایل مختلف مردم ساکن در نواحی روستایی نسبت به جمعیت شهری، از منافع حاصل از توسعه کشور سهم ناچیزی داشته و نسبتاً محروم مانده اند. بنابراین لازم است جامعه روستایی متناسب با جامعه شهری از منافع حاصل از توسعه برخوردار شوند. با توجه به اینکه امروزه نیز بیش از هر زمان دیگری توجه به حقوق انسانها و محرومیت زدایی از اجتماعات انسانی در کانون توجه همگانی قرار دارد و برخورداری از منافع حاصل از توسعه، از حقوق مسلم آنها محسوب می شود. توسعه منطقه ای و برنامه ریزی برای تحقق آن در کشور یکی از ضرورت‌های مهم در فرآیند توسعه ملی است. بنابراین بررسی ساختار آموزش و پی بردن به کمبودها، نواقص و احیاناً مشکلات آموزشی فضای جغرافیایی و مورد نیاز در این زمینه از ارکان اصلی توسعه منطقه ای محسوب می شود.

پژوهش حاضر بر این است تا از نگاه تخصصی برنامه ریزی شهری و منطقه ای، پدیده ای را مورد موشکافی قرار دهد که اگرچه ماهیتی مستقل از علم شهرسازی دارد اما بصورت مستقیم و غیر مستقیم در ارتباط با آن قرار دارد. از یک طرف جنبه مکانی این پدیده، یکی از مهمترین جنبه های آن است و نظام استقرار بهینه این شبکه وابستگی بسیاری به فرآیند مکان یابی دارد و از طرف دیگر بواسطه داشتن ابعاد فضایی و مکانی هم از برنامه ریزی شهری و منطقه ای اثر می پذیرد و هم بر آن تأثیر گذار است، اینجاست که این پدیده در ارتباط مستقیم با برنامه ریزی شهری و منطقه ای قرار می گیرد.

با توجه به جمعیت دانش آموزی کشور طبق آخرین اطلاعات آماری که نزدیک به ۱۸ میلیون دانش آموز می باشد با در نظر گرفتن رشد آن در سالهای آتی لزوم توجه به بحث ساماندهی آن بیشتر جلب توجه می کند.

این پایان نامه در پنج فصل طراحی شده است و در فصل اول به بررسی کلیات تحقیق که شامل بیان مسئله تحقیق و تشریح ابعاد مسئله تحقیق و پیشینه تحقیق که شامل بررسی شیوه ای معمول جهانی در بررسی موضوع تحقیق می باشد و ادامه این بخش شامل سوالات تحقیق که یافتن پاسخ آنها انگیزه این تحقیق بوده است پرداخته شده و در ادامه نیز به بررسی اهمیت و ضرورت و اهداف تحقیق پرداخته شده و فرضیه هایی در این چهار چوب طراحی گردیده است و در این راستا به تشریح روش گردآوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل اطلاعات پرداخته شده است و در قسمت پایانی بخش اول به بیان قلمرو مکانی و زمانی تحقیق و مشکلات مطرح در مسیر تحقیق پرداخته شده است.

فصل دوم به بیان مبانی نظری و چهارچوب نظری تحقیق پرداخته شده است و در آن سعی شده است تعاریف و مفاهیم مرتبط با موضوع تحقیق آورده شده و به ارزیابی دیدگاههای مختلف در ارتباط با موضوع تحقیق پرداخته شود و در ادامه سعی شده است با بیان معیارهای مکانیابی مراکز آموزشی به تشریح نقش این عوامل در ساماندهی مراکز آموزشی پرداخته شود.

فصل سوم به شناخت منطقه مطالعاتی اختصاص داده شده است و منطقه مورد مطالعه از ابعاد مختلف از قبیل موقعیت جغرافیایی و تقسیمات سیاسی مورد بررسی قرار گرفته و با استفاده از نقشه های مرتبط توضیح داده شده است و در ادامه به بررسی وضع موجود جمعیتی و اقتصادی منطقه پرداخته شده است و قسمتهای پایانی این بخش به بررسی وضع موجود مراکز آموزشی در مقاطع مختلف پرداخته شده است.

فصل چهارم به روش شناسی تحقیق اختصاص داده شده است و در آن به بیان روش گردآوری اطلاعات از طریق **Google Earth** پرداخته شده و در ادامه به بیان انواع اطلاعات استفاده شده پرداخته شده است و در پایان این بخش به نقش **Gis** در گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات پرداخته شده است.

فصل پنجم به تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارائه پیشنهادات اختصاص داده شده است و در آن به تجزیه و تحلیل اطلاعات پرداخته شده و نهایتاً با توجه به تجزیه و تحلیل های انجام شده در محیط **Gis** سه الگوی پیشنهادی جهت توزیع مدارس ابتدایی و راهنمایی و دبیرستان پیشنهاد شده است.

کلیات
تحقیق

فصل اول

مقدمه:

پژوهش نیازمند یک طرح پژوهشی مناسب است. طرح پژوهشی به یک پژوهش کمک می کند تا بتواند به صورتی مناسب، پرسش ها، مفاهیم، متغیرهای پژوهش در یک چهار چوب منسجم تدوین کرده و با استفاده از این چهار چوب، اقدام به مشاهده، تحلیل نظام مند نماید. طرح مسأله پژوهش و تدوین موضوعات و عناوین پژوهش بایستی بر مبنای مطالعات و مشاهدات مقدماتی صورت گیرد.

۱-۱ بیان مسأله:

مدرسه به عنوان فضای آموزش و پرورش نوجوانان، نقش اساسی در ساختار اجتماعی، فرهنگی جامعه ایفا می نماید. نظام آموزشی، روش و محتوای آموزشی از یک سو و فضای آموزشی از سوی دیگر، دو عامل مهم در پرورش و رشد کودکان و نوجوانان محسوب می گردد (غفاری، ۱۳۷۷: ۳)

فضای آموزشی را نمی توان فقط ساختمان مدرسه تلقی نمود. بلکه کودک و نوجوان از کلیه موضوعات، اتفاقات و مشاهدات که از طریق پنج حس خود دریافت می کند به عنوان منابع آموزشی و اطلاعاتی تأثیر پذیرفته و در رفتار و آینده او مؤثر می باشد. (غفاری، ۱۳۷۷: ۳۹)

از عوامل مهم که باعث خدمات دهی مناسب و مطلوب یک کاربری می شود نحوه قرارگیری و توزیع آن می باشد و کاربری آموزشی بعنوان یک کاربری مهم و حساس نیاز به استقرار بهینه و مکانیابی دقیقتری دارد. مکان گزینی و مکانیابی مدارس فرایندی است که نیاز به دید نظام مند و کلی دارد و مکان مدارس را باید به عنوان جزئی از کل و در ارتباط با متقابل با سایر اجزا بررسی کرد. بنابراین توجه صرف به ساخت مدارس از نظر کمی و عدم توجه به عوامل مهم مکانیابی، نه تنها موجب کاهش کارایی مدرسه از نظر آموزش می گردد، بلکه مشکلات روحی و جسمی متعدد بر فرزندان ما وارد می آورد. در این راستا انتخاب مکانهای مناسب جهت استقرار مراکز آموزشی و توزیع متعادل فضایی مراکز آموزشی و حداکثر پوشش فضایی مدارس از اهمیت ویژه ای برخوردار است. مسأله آموزش و پرورش در تمام جوامع امروزی با هر نظام سیاسی و اجتماعی مورد توجه است و نسبت به سایر فعالیتهای اجتماعی در مقیاس جهانی از اولویت خاصی بهره مند است. به همین دلیل به یکی از مشغله ها و دغدغه های فکری دولتمردان و متصدیان امور جوامع مختلف تبدیل شده است. حال با توجه به گستردگی حوزه آموزش و کمبود منابع، لزوم دقت در امر سرمایه گذاری در این حوزه بیشتر نمایان می شود.

یکی از روشهای سنجش درجه توسعه یافتگی کشورها، روش موریس یا شاخص توسعه انسانی می باشد که توسط سازمان ملل به کار برده می شود که در آن از سه شاخص امید به زندگی، نرخ باسوادی و درآمد سرانه، جهت سطح بندی کشورهای جهان استفاده می شود (قرخلو و حبیبی، ش ۸۱، ۱۳۸۱) که انتخاب شاخص باسوادی، اهمیت این شاخص را در جایگاه کشورها در سطح جهان را نمایان می سازد.

آموزش و سواد، دومقوله اساسی در توسعه فرهنگی و زمینه ساز دستیابی به توسعه پایدار انسانی به شمار می رود. سواد و آموزش بالاتر زمینه دستیابی بسه، شغل بهتر، شرایط بهتر زندگی و انسانی کردن زندگی را فراهم ساخته و اجتماعی معقول تر و فضایی متعادل تر را به ارمغان می آورد. توزیع بهتر مراکز عملکردی و شاخصهای آموزشی، زمینه دستیابی به سلامت، آسایش را فراهم می آورد. نابسامانی در توزیع مناسب شاخصهای آموزشی و فقدان یک منطقه بندی مناسب در توزیع این امکانات، باعث دوری سکونتگاهها از عدالت اجتماعی خواهد شد. در این تحقیق ضمن به تصویر کشیدن عدم تعادل در توزیع فضایی مراکز آموزشی حوزه نفوذ شهر، راهکارهای دستیابی به وضع مطلوب و توزیع بهینه شاخصها و زمینه های مناسب محرومیت زدایی را مورد بحث قرار خواهیم داد.

۱-۲ پیشینه تحقیق:

شیوه های معمول و تجارب جهانی در برخورد با مسئله:

مداخله درست در یک پدیده و برخورد مناسب بایک مسئله میسر نمی شود مگر با مطالعه و بررسی تجارب صورت گرفته و سیر تغییر و تحول و برنامه ریزی و شیوه های برخورد با آن پدیده در طول زمان و مکانهای مختلف، براین اساس به منظور در پیش گرفتن رویکرد مناسب در نگاه به مسأله و انتخاب شیوه های مناسب برای تحلیل دادها در راستای رویکرد مورد نظر، مطالعات و بررسی های بسیاری صورت گرفت.

در مورد تجربیات جهانی در برخورد با مسئله بیشتر از اینترنت استفاده گردد. ذیلاً به تعدادی از تحقیقاتی که در زمینه ساماندهی مراکز آموزشی انجام گرفته است اشاره می شود.

- فرهادی گوگه، رودابه؛ تجزیه و تحلیل مکانی و مکانیابی مدارس با استفاده سیستم اطلاعات جغرافیایی (مطالعه موردی: مدارس ابتدایی منطقه ۶ تهران)، اکبرپرهیزگار، کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۹ در پایان نامه کارشناسی ارشد فوق مکان یابی مدارس منطقه ۶ تهران مورد تحقیق قرار گرفته و ضمن تجزیه و تحلیل این مراکز

بر اساس اصول مکانیابی آموزشی، مناطق مختلف ناحیه مورد مطالعه اولویت بندی شده و نواحی محروم از مدارس ابتدایی مشخص شده است.

در این پایان نامه سعی شده است تا در تمام مراحل تحقیق از گرد آوری اطلاعات تا تجزیه تحلیل داده ها و ارائه پیشنهادات از سیستم اطلاعات جغرافیایی استفاده شود.

■ اعمای، محمد؛ مکانیابی مراکز آموزشی با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) مورد مطالعه، مدارس ابتدایی منطقه ۱۲؛ مهدی قرخلو، کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران. در پایان نامه فوق توضیحات کاملی در مورد تئوریهای مکانیابی آورده شده و با اشاره به مراحل فرآیند تحلیل در (GIS) با استفاده از معیارها و شاخصهای انتخاب فضاهای آموزشی همچون سازگاری، مطلوبیت و ظرفیت، وضع موجود مدارس ابتدایی منطقه ۱۲ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و نهایتاً مکانهای مناسب جهت ساخت و ساز مدارس در منطقه ۱۲ پیشنهاد شده است.

■ هاشمی هشین، انور؛ مکانیابی مراکز آموزشی در بخش اسالم تالش؛ حسنعلی فرجی سبکبار؛ ۱۳۸۶، کارشناسی ارشد، تهران در این پایان نامه آقای هاشمی به بررسی مکانیابی مراکز آموزشی بخش اسالم تالش پرداخته و با استفاده از مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP) به بررسی وضع موجود مراکز آموزشی پرداخته و با مشخص کردن منطق محروم، مناطقی را به آموزش پرورش جهت ساخت مدارس پیشنهاد نموده است.

■ فرج زاده و سرور (۱۳۸۱) در پژوهشی به عنوان « مکان یابی مراکز آموزشی مقطع راهنمایی منطقه ۷ تهران » به این نتیجه رسیده اند که مدارس مورد مطالعه از لحاظ توزیع مکانی به صورت مطلوب توزیع نشده اند.

■ در زمینه ساماندهی فضایی مراکز آموزشی نسبت به دیگر عناصر تشکیل دهنده برنامه ریزی آموزشی، کمترین میزان تحقیق و پژوهش انجام پذیرفته است. در وزارت آموزش و پرورش کار رسمی برای تدوین ضوابط و الگوهایی جهت استقرار مدارس در سال ۱۳۵۳ زیر نظر واحد تحقیقات دفتر فنی آموزش و پرورش صورت گرفت. این تحقیقات در نوع خود، کاملترین ضوابط برای ساخت فضاهای آموزشی ایده آل به خصوص از دید معماری و شهرسازی را ارائه می کند ولی در زمینه مکان یابی مدارس مطالب قابل استفاده ای در بر ندارد.

■ از سال ۱۳۶۳ به بعد، سازمان نوسازی و توسعه و تجهیز مدارس به عنوان زیر مجموعه وزارت آموزش و پرورش اقدام به برگزاری چندین همایش در ارتباط با فضاهای

آموزشی نموده و چندین گزارش مکتوب در این زمینه ارائه داد. مجموعه مکتوب «معیارها و ضوابط کلی فضاهای آموزشی از ابتدایی تا دبیرستان، که توسط این سازمان در سال ۱۳۶۳ تهیه شده است که اطلاعات کاملی در زمینه معیارهای فضاهای آموزشی ارائه می کند.

یکی از تحقیقات انجام گرفته در مورد ساماندهی مراکز آموزشی که از آن می توان به عنوان یک تجربه جهانی یاد کرد تحقیقات انجام گرفته توسط مولر میباشد. مولر (۱۹۹۸) مکان یابی مراکز آموزشی را در شهر کپنهاک دانمارک تحلیل کرده است. وی در این تحقیق الگویی برای مکان یابی فضاهای آموزشی ارائه کرده که مبنای محدوده بندی ثبت نامی فضاها با توجه به مسیرهای انتخابی صورت گرفته است. در مطالعه سازمان یونسکو (۱۹۹۶)، سطح بندی حوزه نفوذ هر یک از مدارس در نقاط شهری براساس فاصله و زمان وانجام شده است. در این پژوهش مناطق کمبود و مازاد مدارس با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی تعیین، و با تحلیل شبکه مسیرهای بهینه برای دسترسی به فضاهای آموزشی مشخص شده است. (تقوایی و رخشانی نصب؛ ۸۹)

۱-۳ سوالات تحقیق :

سوالاتی که یافتن پاسخ آنها انگیزه تحقیق بوده است به قرار زیر می باشد:

- چگونه می توان به اعتدال بخشی استقرار خدمات رفاهی آموزشی در حوزه نفوذ شهرها پرداخت؟
- درارتباط با اعتدال بخشی به استقرار خدمات رفاهی، بخش مراکز آموزشی باید چگونه بوده و از چه جایگاهی برخوردار باشد؟

۱-۴ اهمیت موضوع تحقیق :

دستیابی به قله های دانش و فرهنگ و درخشش هرچه بیشتر کشور در زمینه علمی، ریشه در آموزش و پرورش دارد و تأمین فضاهای آموزشی مناسب و کارا و هماهنگ بانظام آموزش کشور از مهمترین لوازم دستیابی به این امر مهم است

۱-۵ علت و ضرورت انتخاب موضوع تحقیق :

در این خصوص می توان به دلایل زیر اشاره کرد :

- شناخت، تعیین و معرفی دقیق عوامل مؤثر در ساماندهی مراکز آموزشی در سطح حوزه نفوذ
- بهبود عملکرد مراکز آموزشی با مکانیابی بهینه آنها.